

De kleine sint-jansvlinder.
FOTO: GERBEN VAN DEN BERG

Geen twee... maar drie soorten In Nederland kwamen tot voor kort slechts twee soorten bloeddrupjes voor (de Vos, 1995). De bekendste en meest verspreid voorkomende is de sint-jansvlinder (*Zygaena filipendulae*). Daarnaast komt lokaal in het oosten en zuiden van Nederland, op vochtige plaatsen, de vijfstippige sint-jansvlinder (*Zygaena trifolii*) voor (Lempke, 1961; van Alebeek, 1998). Beide soorten vliegen alleen op warme zonnige dagen en de vlinders bezoeken dan nectarrij-

Een nieuw bloeddrupje vliegt in Nederland

De kleine sint-jansvlinder

Ze werden in het februari-nummer van Vlinders in 1998 al aan u voorgesteld: de bloeddrupjes. Twee soorten, de sint-jansvlinder met zes rode voorvleugelstippen, en de vijfstippige sint-jansvlinder passeerden de revue. Inmiddels is Nederland een soort rijker. Een kleine maar groeiende populatie van de kleine sint-jansvlinder (*Zygaena viciae*) vliegt sinds enkele jaren in Limburg. Sinds de ontdekking wordt deze populatie jaarlijks gevolgd en de resultaten van deze monitoring worden in dit artikel gepresenteerd.

Tekst: Dick Groenendijk

Summary

A small population of the New Forest Burnet (*Zygaena viciae*) was monitored during the past five years. This new burnet species for The Netherlands inhabits a dry and scrubbed chalk hill near Wijlre, Limburg, in the most southeastern part of The Netherlands. Maximum numbers of imagines were observed at the beginning of July and the flight period proved to be earlier compared with the accompanying Six-spot Burnet (*Zygaena filipendulae*). Larvae were found during May on the species' main host plant Tufted Vetch (*Vicia cracca*). Immigration from nearby Belgian or German populations is the most likely explanation for this recent settlement, because *Z. viciae* is known to be a species with a tendency for dispersal behaviour. Observed numbers are still increasing each year. However, to protect this population at the edge of its geographical distribution, special conservation measures will be necessary.

ke bloemen van kruidachtige planten (Ebert, 1994). Sinds 1995 worden kleine aantallen van de kleine sint-jansvlinder gevonden op een kalkhelling vlakbij Wijlre in het zuiden van Limburg (Groenendijk & van Oosterhout, 1998). Later bleek dat al eerder (vanaf 1994) in het uiterste zuiden van Limburg kleine sint-jansvlinders waren gevonden (Vestergaard, 1999). Nederland heeft dus inmiddels drie soorten bloeddrupjes, en dat maakt de herkenning van bloeddrupjes in Nederland iets gecompliceerder.

Herkenning Bloeddrupjes gelden in het algemeen als één van de meest lastig te determineren groepen binnen de nachtvlinders. Er is een grote diversiteit aan kleurvarianten bij vrijwel alle Europese soorten en dat maakt het er allemaal niet gemakkelijker op. In het algemeen geldt echter dat de determinatie van de kleine sint-jansvlinder relatief eenvoudig is. In Nederland is verwarring eigenlijk alleen mogelijk met de vijfstippige sint-jansvlinder die net als de kleine sint-jansvlinder vijf, normaliter niet met elkaar verbonden, rode voorvleugelvlekken heeft. De vijfstippige sint-jansvlinder (dus *Z. trifolii*) is echter contrastrijker getekend dan de kleine sint-jansvlinder, met een donkerder zwarte beschubbing van de voorvleugels. Bovendien is de vijfstippige sint-jansvlinder groter dan *Z. viciae* (Skinner, 1998; Koch, 1984) en heeft *Z. viciae* beduidend dunnere voelsprietten (Ebert, 1994). Een ander belangrijk verschil met de vijfstippige sint-jansvlinder is de vorm van de middelste rode

vlek aan de voorrand van de voorvleugel. Deze vlek is bij de kleine sint-jansvlinder klein en vaak lijnvormig. Bij de vijfstippige sint-jansvlinder is deze vlek normaal gesproken groter en rond of ovaal van vorm. Op grond van deze kenmerken is een zekere determinatie tot *Z. viciae* dan ook mogelijk.

Maar ook de kleine sint-jansvlinder vertoont een zekere variabiliteit in vleugeltekening. Soms kunnen bijvoorbeeld exemplaren met zes rode voorvleugelstippen voorkomen (Ebert, 1994). Deze exemplaren kunnen dan eventueel met de gewone sint-jansvlinder verward worden. *Z. filipendulae* is echter eveneens groter dan *Z. viciae* en contrastrijker getekend. Overigens zijn al twee van zulke exemplaren van de kleine sint-jansvlinder met zes stippen waargenomen op de Nederlandse vindplaats.

In Nederland is dus, naast de besproken vleugelkenmerken, vooral de grootte een in het oog springend verschil met zowel de sint-jansvlinder als de vijfstippige (die in Vlinders (13) 1 uitgebreid beschreven zijn). Als Nederlandse naam wordt daarom kleine sint-jansvlinder voor *Z. viciae* voorgesteld.

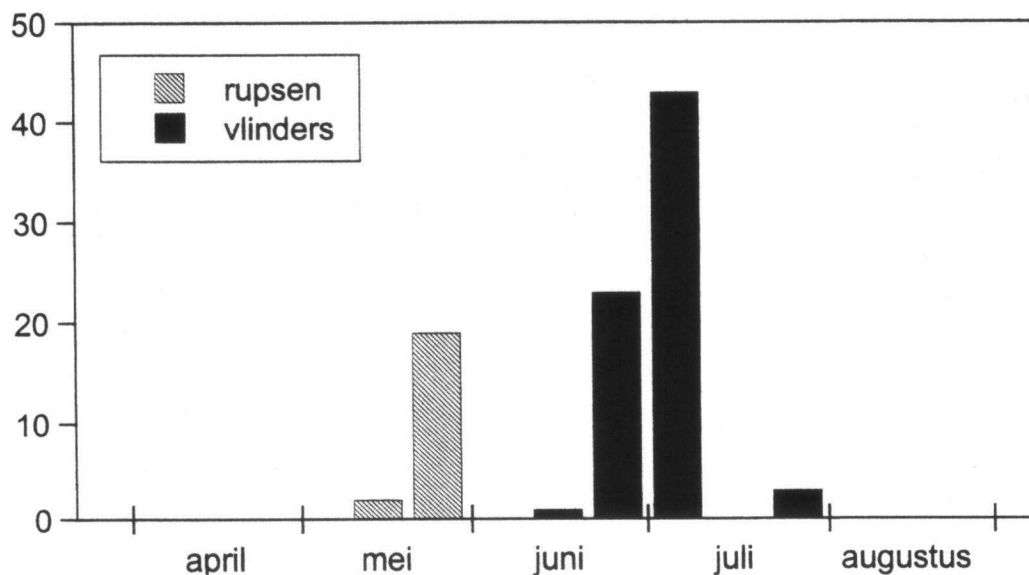
Leefgebied De vindplaats in Limburg is een bloemrijk, droog grasland op een kalkrijke ondergrond. Een belangrijke biotoopeis van de kleine sint-jansvlinder, de aanwezigheid van struweelopslag en bosranden voor beschutting, is op deze vliegplaats volop aanwezig. Als voedselplant voor de rupsen wordt vooral vogelwikke gebruikt en ook op de Nederlandse vliegplaats is dit de belangrijkste voedselplant. In mei 1998 en 1999 werden namelijk meerdere rupsen van de kleine sint-jansvlinder op vogelwikke gevonden. De groeiplaatsen van vogelwikke waarop de rupsen werden gevonden, lagen allemaal beschut en waren licht verzuimd met begroeiing van dauwbraam en bosrank. De rupsen

Leefgebied van de kleine sint-jansvlinder.
FOTO: GERBEN VAN DEN BERG

sen lijken op die van de sint-jansvlinder, maar zijn goed te herkennen aan de lichtgroene kleur en de dubbele witte streep met gele puntjes over de zijkant van de rug. De vlinders werden tijdens de tellingen nectar drinkend aangetroffen op vooral beemdtkroon en duifkruid.

Vliegtijd Alle Nederlandse waarnemingen van de kleine sint-jansvlinder liggen tussen 24 juni en 21 juli. Opvallend was dat in alle jaren *Z. viciae* eerder verscheen dan de op deze vliegplaats eveneens voorkomende en veel talrijker voorkomende 'gewone' sint-jansvlinder. De top van de vliegtijd van de sint-jansvlinder ligt gewoonlijk in augustus, terwijl de kleine sint-jansvlinder op de Nederlandse vindplaats rond de juni-juli wisseling al in maximale dichtheden vliegt (figuur 1). Rupsen verschijnen vervolgens in de nazomer en net als de andere Nederlandse bloeddrupjes brengt de kleine sint-jansvlinder de winter door als rups. De

Figuur 1.
Sinds 1995 waargenomen aantallen vlinders (zwarte balkjes) en rupsen (gearceerde balkjes) van de kleine sint-jansvlinder op de vliegplaats in het zuiden van Limburg. Volwassen rupsen worden vooral in mei gevonden, de top van de vliegtijd ligt rond de juni-juli wisseling.

karacteristieke bloeddrupjes-cocon lijkt op die van de sint-jansvlinder en is vanaf eind mei te vinden.

Herkomst Geen ander bloeddrupje heeft een zo uitgestrekt areaal in Eurazië als *Z. viciae*. Het verspreidingsgebied reikt vanaf het Iberisch schiereiland oostelijk tot aan het Baikalmeer (Naumann et al., 1999). In de ons omringende landen komt de kleine sint-jansvlinder voor in België en ook in Duitsland. In het noorden van België is de kleine sint-jansvlinder op meerdere locaties gemeld, sommige plekken maar net over de Nederlandse grens. Een meer aaneengesloten verspreidingsgebied wordt gevonden in de kalkstreek in het Maasbekken, noordelijk tot aan Barvaux, en van de Belgische Gaume in het zuidoosten. Hier bevinden zich diverse grote levensvatbare populaties van de soort. Deze vindplaatsen sluiten aan bij populaties van *Z. viciae* in het noorden van Frankrijk. In dit deel van Frankrijk ligt het zwaartepunt van de verspreiding in de Vogezen en de Lorraine (Drouet & Faillie, 1997). Ook uit Luxemburg is *Z. viciae* gemeld (Karsholt & Razowski, 1996), maar precieze gegevens over verspreiding en aantallen ontbreken.

Z. viciae staat bekend als een soort die een bepaalde mate van dispersie- en zwervgedrag kan vertonen (Ebert, 1994). Door zwervgedrag van vlinders uit de Eifel of Zuid-België zou de Limburgse vindplaats recent gekoloniseerd kunnen zijn. Of een dergelijke populatie aan de rand van het verspreidingsgebied stand kan houden is echter nog onzeker. Het feit dat *Z. viciae* voorkomt op de Rode Lijst van vlinders van Baden-Württemberg als potentieel bedreigde soort met een op dit moment teruglopende populatie (Ebert, 1994), geeft aan dat er, ondanks de vestiging in Zuid-Limburg, een afnemende trend in Noordwest-Europa is. Ook in de omgeving van Parijs wordt *Z. viciae* steeds zeldzamer en komen steeds meer geïsoleerde populaties voor (Leraut, 1992). Gezien het feit dat de waarnemingen van *Z. viciae* nu al gedurende vijf achtereenvolgende seizoenen gedaan zijn, ligt het voor de hand om aan te nemen dat het hier om een levensvatbare, maar gezien de lage aantallen, kwetsbare populatie gaat. Bij het beheer van de vliegplaats zijn maatregelen, afgestemd op de ecologie van de kleine sint-jans-

Rups van de kleine sint-jansvlinder
FOTO: GERBEN VAN DEN BERG

vlinder, dan ook noodzakelijk om de soort voor de toekomst te behouden.

Dank Frans van Oosterhout wordt hartelijk bedankt voor het nauwgezet tellen en doorgeven van zijn veldwaarnemingen. Gerben van den Berg wordt bedankt voor het fotografisch vastleggen van de verschillende stadia op de Limburgse vliegplaats.

Literatuur

- Alebeek, F. van (1998). Over vijf- en zesstippen. *Vlinders* 13 (1): 7-10.
- Drouet, E. & L. Faillie (1997). Atlas des espèces françaises du genre *Zygaena* Fabricius. Édition J-M. Dese.
- Ebert, G. (1994). Die Schmetterlinge Baden-Württembergs. Band 3, Nachtfalter 1. Eugen Ulmer, Stuttgart.
- Groenendijk, D. & F. van Oosterhout (1998). *Zygaena viciae* nieuw voor de Nederlandse fauna (Lepidoptera: Zygaenidae). *Ent. Ber.* 58: 201-204.
- Karsholt, O. & J. Razowski (1996). The Lepidoptera of Europe, a distributional checklist. Apollo Books, Stenstrup.
- Koch, M., 1984. Wir bestimmen Schmetterlinge. Neumann Verlag, Leipzig.
- Lempke, B. J. (1961). Catalogus der Nederlandse Macrolepidoptera (achtste supplement). *Tijdschr. Ent.* 104: 111-186.
- Leraut, P. J. A. (1992). Les papillons dans leur milieu. Éditions Eco-guides, Bordas.
- Naumann, C. M., G. M. Tarmann & W. G. Tremewan (1999). The Western Palearctic Zygaenidae (Lepidoptera). Apollo Books, Stenstrup.
- Skinner, B. (1998). Colour identification guide to moths of the British Isles. Second edition. Viking, Penguin Books, Middlesex.
- Vestergaard, D. A. (1999). Waarnemingen van *Zygaena viciae* (Lepidoptera: Zygaenidae). *Ent. Ber.* 59: 75.
- Vos, R. de (1995). Naam- en codelijst van de Nederlandse macro-nachtvlinders (Lepidoptera: Heterocera). Verslagen en Technische Gegevens, Instituut voor Systematiek en Populatiebiologie (Zoologisch Museum), Universiteit van Amsterdam 64.